

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора Галети Ярослава Володимировича
на дисертаційну роботу Сарматової Ольги Сергіївни
«Інтеграція діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх
вчителів суспільствознавчих предметів», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (01 –
Освіта/Педагогіка).

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Глобальні суспільні процеси, вплив полікультурності на різноманітні професійні сфери, потреба у новому погляді на формування майбутніх фахівців потребують модернізації освіти, яка буде спрямовувати молоду людину долати випробування, що здатні побороти конкурентоспроможні та кваліфіковані фахівці. Значних змін потребує підготовка майбутніх вчителів, тому особливу увагу у сучасній освіті спрямовують на формування ключових компетентностей, що сприяють навичкам майбутніх працівників освітньої сфери до активної діяльності на полі викладацької праці та бути здатним до командної роботи, демонстрації лідерських якостей, уміння до критичного мислення та креативного вирішення проблеми через нестандартний підхід.

Серед плеяди спрямувань в освітянському середовищі значного акценту потребує формування майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів, які мають сприяти розвитку підростаючого покоління та його соціалізації, формуванню національної ідентичності, патріотичності та соціальної відповідальності. Влучно вказує на функції суспільствознавчих предметів сучасна українська науковиця Т. Бакка та зазначає, що головною функцією суспільствознавчих предметів є «забезпечення належної соціалізації молодого покоління, формуванні у нього системи загальнолюдських, національних та особистісних цінностей і ціннісних орієнтацій, можливостей для свідомого вибору молодою людиною моделей поведінки, що відповідають потребам і викликам молодої української держави, демократії, інформаційного суспільства».

Тому, важливою основою підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів мають бути високий рівень фахових знань, володіння інноваційними та інтерактивними технологіями, здатність застосовувати нові засоби навчання та впроваджувати ефективні методики в освітній процес. Усі ці необхідні базиси формуються у процесі засвоєння професії, але їх ефективність потребує інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів.

Дослідження виконано у межах наукового напрямку Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та відноситься до науково-дослідницької проблематики кафедри методології та методики суспільних дисциплін «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти» з теми «Проблема змісту та методів навчання історії та суспільствознавчих дисциплін». Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 4 від 30 листопада 2023 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш значущих наукових результатів дослідження О. С. Сарматової відносимо вирішення важливого наукового завдання щодо інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів.

Автором також науково обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Наукова новизна полягає у тому, що *вперше*: теоретично визначено і обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективної інтеграції діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів (забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в освітньому середовищі студентів та викладачів як необхідного фактору для ефективної інтеграції діяльнісного підходу у професійну підготовку майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів; стимулювання майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів до удосконалення педагогічного спілкування та формування професійної ідентичності як основи професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів; збагачення професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів креативним потенціалом як базисом руйнування професійних стереотипів та початком впровадження інновацій у педагогічну та виховну діяльність; шляхи ефективного розвитку самоосвіти, що спрямована на інтеграцію діяльнісного підходу в освітній процес під час вивчення спеціальних дисциплін майбутніми вчителями суспільствознавчих предметів);

виокремлено компоненти професійної підготовки (мотиваційно-рефлексивний, соціокультурний, діяльнісно-практичний, креативний, оцінний), що впливають на ефективність інтеграції діяльнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів;

розроблено критеріально-діагностичний апарат (критерії (мотиваційно-рефлексивний, соціокультурний, діяльнісно-практичний, креативний, оцінний);

показники; рівні - творчий (високий), практичний (середній), початковий (низький));

спроектовано та реалізовано структурно-функціональну модель інтеграції діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів;

уточнено сутність понять «діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів», «професійна підготовка», «інтеграція», «інтеграція діяльнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів», «інноваційні технології навчання», «інтерактивні технології навчання»; удосконалено зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів для ефективної інтеграції діяльнісного підходу та методичну базу організаційно-педагогічних умов інтеграції діяльнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів;

подальшого розвитку набули застосування ефективні для інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів інноваційні, інтерактивні, інформаційно-комунікативні технології навчання.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу (314 найменувань, з них 33 – англійською мовою) і 16 таблиць на 8 сторінках та 13 рисунків на 5 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 255 сторінок, у тому числі 170 сторінок основного тексту.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Апробація результатів і висновків наукового дослідження О. С. Сарматової є достатньою та підтверджується значною кількістю публікацій (5) у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях та участю здобувача в 3 науково-практичних заходах всеукраїнського рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Дисертаційне дослідження О. С. Сарматової має і практичне значення, яке полягає у розробленні й впровадженні засобів інноваційних та інтерактивних технологій («Мозковий штурм», «Асоціативний куш»; інформаційно-комунікативні технології; ігрові технології; інтелект-карти; метод «Хмара слів»)

із використанням та поєднанням традиційних технологій (лекції, семінари, практичні заняття, колоквіуми) із застосуванням відповідних засобів навчання таких як мультимедійні презентації; онлайн-дошка Jamboard у Google Meet; Інтернет-ресурси (XMind, MindNode, SimpleMind, Desktop), онлайн-сервіси (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art) в освітній процес для інтеграції діяльнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів в освітніх компонентах: «Громадянська освіта та основи демократії» 2 курс першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (модуль «Демократія. Вибори»), «Теорія та методи навчання суспільно-політичних дисциплін 3 курс першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, «Методика викладання історії у вищій школі» 1 курс другого (магістерського) рівня вищої освіти для апробації методики реалізації організаційно-педагогічних умов інтеграції діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Результати та висновки, отримані в ході дослідження, можуть використовуватися у процесі інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Зміст дисертації достатньою мірою розкриває її ключові аспекти та відповідає меті дослідження і поставленим завданням.

Науковий апарат виконаної роботи коректно визначений. Об'єкт, предмет, мета дослідження, зазначені у вступі, відповідають задекларованій темі. Також у цій частині дисертації висвітлено наукову новизну, практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, особистий внесок здобувача, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретичний аналіз проблеми інтеграції діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів» розкриває методологічні основи процесу професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів. Пропонується низка методологічних підходів: системного, компетентнісного, праксеологічного та культурологічного, де основу у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів, вбачаємо у діяльнісному підході, який є об'єднуючим фактором для усіх запропонованих методологічних підходів. Діяльнісний підхід є центральним елементом у методологічних підходах професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів, так як він є дотичним до кожного з них та його вплив прослідковується у кожному із цих підходів. Так як діяльність, сама по собі, є основою усіх здобутків, а високий

рівень професійної підготовки є одним із значущих досягнень в діяльності людини.

Другий розділ дисертації, під назвою «Організаційно-педагогічні умови та структурно-функціональна модель інтеграції діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів», розкриває та обґрунтовує ключові організаційно-педагогічні умови, необхідні для успішної інтеграції діяльнісного підходу.

Серед цих умов виділено забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату як для студентів, так і для викладачів в освітньому середовищі, що є критично важливим для ефективного впровадження діяльнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів суспільствознавчих дисциплін. Також суттєвим є стимулювання майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів до вдосконалення їхнього педагогічного спілкування та формування міцної професійної ідентичності, адже це слугує фундаментом якісної професійної підготовки. Не менш важливою умовою є збагачення професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів креативним потенціалом, що виступає базисом для подолання професійних стереотипів та ініціювання інноваційних змін у педагогічній та виховній діяльності. Нарешті, окрему увагу приділено розробці ефективних шляхів розвитку самоосвіти, яка має бути спрямована на інтеграцію діяльнісного підходу в освітній процес, особливо під час поглибленого вивчення спеціальних дисциплін майбутніми вчителями суспільствознавчих предметів.

Третій розділ «Дослідно-експериментальна перевірка впливу організаційно-педагогічних умов на ефективність інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів» розкриває організацію та методiku проведення педагогічного експерименту, який відбувався в чотири етапи (аналітико-констатувальний, діагностично-пошуковий, формувальний, завершально-узагальнюючий). Однорідність експериментальних груп визначалася за допомогою психолого-педагогічних методик та методів математичної статистики. Ефективність запропонованих організаційно-педагогічних умов для ефективності інтеграції діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів визначався за критерієм узгодженості $D_{\lambda} = \max$. Діагностика результатів формувального етапу педагогічного експерименту, проведена з рівнем надійності 95% (що відповідає стандартам педагогічних досліджень), повністю підтвердила зростання рівня підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих дисциплін. Це підвищення досягнуто завдяки застосуванню розроблених нами організаційно-педагогічних умов та моделі їх

реалізації в освітньому процесі. Використання запропонованих педагогічних технологій навчання забезпечило позитивну динаміку інтеграції діяльнісного підходу у професійну підготовку цих фахівців.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд із позитивними аспектами наукової праці, представленої для рецензування, відзначимо дискусійні положення, а також висловимо окремі побажання та рекомендації.

1. Наукова цінність дисертації суттєво зросла б у разі більш глибокого аналізу та докладнішого опису інноваційних педагогічних технологій у процесі самостійної роботи, які застосовуються для ефективності інтеграції діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів.

2. Вважаємо доцільним перенести таблицю діагностики сформованості компонентів професійної підготовки майбутніх учителів суспільствознавчих предметів, яка наразі міститься в додатку Б, безпосередньо до параграфа 1.3, де розглядається діагностичний апарат дослідження. Така зміна сприятиме формуванню цілісного уявлення про структуру та зміст діагностичного інструментарію.

3. Практична значущість дисертації суттєво зросла б за умови розробки авторкою методичних рекомендацій на основі матеріалів дослідження.

Утім зазначені зауваження, рекомендації і побажання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження О. С. Сарматової і можуть бути предметом для наукової дискусії.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Теоретичні положення та основні результати дисертації представлені автором у 8 публікаціях: із них 5 статей відображають основні наукові результати дисертації у наукових фахових виданнях України (2 – іноземною мовою), 3 публікації мають апробаційний характер і додатково відображають основні наукові результати дисертації.

10. Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

11. Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих автором праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Сарматової Ольги Сергіївни на тему «Інтеграція діяльнісного підходу в процес професійної підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих предметів» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для

педагогічної науки і практики. Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами)), а її авторка – Сарматова Ольга Сергіївна заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (01 – Освіта/Педагогіка).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, в.о. декана факультету освітніх наук
та мистецтв Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Ярослав ГАЛЕТА

